

Monika Szafrńska

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

WIEDZA I UMIEJĘTNOŚCI FINANSOWE MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW WIEJSKICH (NA PRZYKŁADZIE MAŁOPOLSKI)

Streszczenie: W artykule scharakteryzowano rzeczywisty i subiektywny poziom wiedzy finansowej wiejskich gospodarstw domowych funkcjonujących w Małopolsce, a także zidentyfikowano czynniki, które go kształtują. Na podstawie analizy można stwierdzić, że faktyczny poziom wiedzy finansowej mieszkańców terenów wiejskich nie jest wysoki. Czynniki determinującymi poziom wiedzy finansowej były płeć, wiek, wykształcenie, podregion zamieszkania, wysokość dochodu na osobę w gospodarstwie domowym, główne źródło dochodu oraz stopień korzystania z narzędzi finansowych. Wyższym poziomem wiedzy cechowali się mężczyźni, osoby między 25. a 34. rokiem życia, wykształcone, gospodarstwa domowe o wyższej dochodowości, osoby mające stałe zatrudnienie oraz respondenci, którzy cechowali się wyższym poziomem korzystania z instrumentów finansowych.

Słowa kluczowe: wiedza finansowa, determinanty, wiejskie gospodarstwa domowe.

1. Wstęp

Sektor usług finansowych należy do najszybciej rozwijających się dziedzin polskiej gospodarki. W obliczu innowacyjności, złożoności i coraz to bogatszego wachlarza produktów finansowych wzrost wiedzy konsumentów na temat finansów jest niezbędnym. W warunkach globalizacji i szybkiego rozwoju ekonomicznego sukces zawodowy i życiowy obywateli w coraz większym stopniu zależy od posiadanej wiedzy finansowej i związanych z nią praktycznych umiejętności. Dotychczas przeprowadzone badania w naszym kraju pokazują, że poziom wiedzy finansowej polskiego społeczeństwa jest niski¹. Przejawia się to przede wszystkim w nieumiejętnym planowaniu finansów osobistych (zwłaszcza w długim horyzoncie czasowym), braku nawyku systematycznego oszczędzania, braku zaufania do instytucji finansowych, a tym samym – w korzystaniu z ich usług w ograniczonym zakresie².

¹ *Stan wiedzy finansowej Polaków. Raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, Dom Badawczy Maison, Warszawa 2009, s. 7.*

² *M. Iwonicz-Drozdowska, Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych. Raport z badań, SGH, Warszawa 2009, s. 8.*

Zdaniem B. Świeckiej³ poziom wiedzy finansowej zależy od miejsca zamieszkania. Wiejskie gospodarstwa domowe cechują się przeciętnie niższym poziomem wiedzy i umiejętności finansowych w porównaniu z gospodarstwami funkcjonującymi na obszarach zurbanizowanych. Dysproporcje te wynikają z gorszej infrastruktury bankowej na terenach wiejskich, nierównomiernego dostępu do instytucji edukacyjnych, gorszych warunkach nauczania, a także mentalności i postaw ludności wiejskiej wobec pieniądza i instytucji finansowych.

Jednym z najbardziej skutecznych sposobów pogłębienia wiedzy finansowej obywateli jest realizowanie wszelkich działań z zakresu edukacji finansowej. Ze względu na zmieniające się warunki na rynku finansowym efektywna edukacja finansowa powinna być realizowana zarówno na poziomie szkolnym (dzieci, młodzież), jak i wśród osób dorosłych. Dlatego należy zapewnić równy dostęp do źródeł wiedzy wszystkim obywatelom i likwidować bariery w korzystaniu z edukacji. Aby tworzone programy edukacyjne i inicjatywy były skuteczne, muszą uwzględniać specyficzne cechy, potrzeby i wymagania poszczególnych grup odbiorców.

Celem pracy jest określenie poziomu wiedzy finansowej mieszkańców obszarów wiejskich w Małopolsce oraz identyfikacja czynników warunkujących i różnicujących poziom umiejętności finansowych. Pozyskane informacje mogą być wykorzystane w przygotowaniu odpowiednich programów szkoleniowych i materiałów edukacyjnych dla mieszkańców wsi w zakresie mechanizmów funkcjonowania finansów, które w coraz większym stopniu wpływają na ich życie.

2. Material i metody

Podstawowym źródłem danych wykorzystanych do analizy i wnioskowania były informacje pierwotne, pochodzące z badań własnych. Badania przeprowadzono w ramach projektu badawczego „Czynniki determinujące poziom wiedzy finansowej mieszkańców obszarów wiejskich na przykładzie Małopolski”⁴. Zastosowano technikę wywiadu kierowanego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Badania przeprowadzono w 2010 roku na grupie 1000 losowo wybranych wiejskich gospodarstw domowych w Małopolsce. Zastosowano dobór losowy warstwowy proporcjonalny. Warstwami (grupami) próby były podregiony województwa małopolskiego wg GUS: krakowski, nowosądecki, oświęcimski i tarnowski⁵. Wywiad został przeprowadzony z głową gospodarstwa domowego (osoba odpowiedzialna za zarządzanie budżetem domowym).

Do realizacji celu pracy wykorzystano również źródła wtórne, jak raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy „Stan wiedzy finansowej Polaków”, opracowa-

³ B. Świecka, *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny – skutki – przeciwdziałanie*, Difin, Warszawa 2009, s. 99.

⁴ Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2009-2011 jako projekt badawczy.

⁵ Rocznik Statystyczny Województw, GUS 2010, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2010, s. 95.

nie NBP dotyczące stopnia ubankowienia Polaków w 2006 i 2009 r., raport z badań „Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych” oraz wybrane artykuły naukowe.

Analiza statystyczna badanego materiału obejmowała sumaryczne mierniki statystyczne (wskaźnik struktury, średnia arytmetyczna) oraz nieparametryczny test chi-kwadrat (χ^2). Testowanie wszystkich hipotez zerowych prowadzono przy poziomie istotności $\alpha = 0,05$.

3. Wiedza i edukacja finansowa

W literaturze przedmiotu wiedza finansowa definiowana jest jako zdolność konsumentów do podejmowania świadomych wyborów w zarządzaniu pieniędzmi⁶. A. O'Connell⁷ zaś uważa, że wiedza finansowa to zdolność do analizowania, zarządzania i komunikacji w zakresie finansów osobistych. Tak rozumiana wiedza stosunkowo niedawno stała się przedmiotem zainteresowania różnych podmiotów, a także badań empirycznych. Obecnie zainteresowanie tą problematyką jest stymulowane głównie przez stanowisko Komisji Europejskiej.

Solidna wiedza na temat finansów osobistych przynosi korzyści o charakterze indywidualnym, społecznym i ekonomicznym. Wśród pożytków o charakterze indywidualnym można wskazać racjonalny wybór usług finansowych, odpowiadający potrzebom i możliwościom finansowym obywateli, prawidłową ocenę ryzyka finansowego związanego z danym produktem, lepsze zaplanowanie przyszłości finansowej (np. okresy bezrobocia czy emerytury), a także ograniczenie nadmiernej konsumpcji, co w niektórych warunkach może prowadzić do nadmiernego zadłużenia i bankructwa gospodarstw domowych.

Wśród pożytków dla społeczeństwa należy wymienić ograniczenie problemu tzw. wykluczenia finansowego. Wykluczenie finansowe najczęściej dotyczy osób o niskich dochodach, znajdujących się w niekorzystnej sytuacji społecznej, a przejawia się ograniczonym lub utrudnionym dostępem do korzystania z usług finansowych, które tym osobom są potrzebne do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie (np. posiadanie konta, ubezpieczenia, dostęp do taniego kredytu). Według NBP odsetek konsumentów wykluczonych finansowo w Polsce wynosi około 25% ludności (są to osoby, które nie korzystają i/lub nie mają dostępu do podstawowych produktów finansowych). Problem ten dotyczy głównie Polaków poniżej 25. roku życia, emerytów, osób mało zarabiających, niewykształconych i bezrobotnych, a także mieszkańców obszarów wiejskich⁸.

Natomiast wśród korzyści o charakterze ekonomicznym można wskazać: wzrost stabilności systemu finansowego, przez zmniejszenie przypadków niewywiązywa-

⁶ M. Samy, H. Tawfik, R. Huang, A. Nagar, *Financial Literacy of Youth. A Sensitivity Analysis of the Determinants*, „International Journal of Economic Science and Applied Research” 2008, nr 1, s. 55.

⁷ A. O'Connell, *Measuring the Effectiveness of Financial Education*, www.retirement.org.nz, 3.03.2011.

⁸ www.edunews.pl, 3.03.2011.

nia się ze zobowiązań finansowych, ożywienie działalności transgranicznej w zakresie usług finansowych, a także dywersyfikację produktów finansowych.

Zwiększenie w społeczeństwie świadomości i kultury finansowej umożliwiają różnorodne działania w ramach edukacji finansowej. Edukacja finansowa to zbiór działań mających na celu upowszechnienie wiedzy oraz wykształcenie pozytywnych nawyków wśród obywateli, prowadzących do podejmowania właściwych decyzji w zakresie zarządzania ich osobistymi finansami, zgodnie z obecnymi i przyszłymi potrzebami ekonomicznymi⁹. Na szczepku Unii Europejskiej kwestia solidnej edukacji finansowej została unormowana w Białej Księdze Komisji w sprawie usług finansowych w latach 2005-2010, COM(2005) 629, Zielonej Księdze w sprawie detalicznych usług finansowych na jednolitym rynku COM(2007) 226, Dokumentie roboczym: Inicjatywy w Obszarze Detalicznych Usług Finansowych, Dokumentie uzupełniającym do komunikatu dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: Jednolity rynek Europy XXI wieku SEC(2007) 1520 oraz komunikacie „Edukacja finansowa”, w którym KE wzywa państwa członkowskie i wszystkie zainteresowane strony do podjęcia i ujednolicenia środków mających na celu zwiększenie umiejętności obywateli z zakresu finansów. Komisja Europejska przygotowała podstawowe zalecenia, które należy uwzględnić przy opracowywaniu przez państwa członkowskie efektywnych programów edukacji finansowej (8 zasad). Zalecenia te są spójne z opublikowanymi przez OECD „Zasadami i dobrymi praktykami edukacji finansowej”.

4. Czynniki determinujące poziom wiedzy finansowej mieszkańców obszarów wiejskich

Wśród osób, które uczestniczyły w badaniu, 55% stanowiły kobiety, a 45% mężczyźni. Dominowały osoby w wieku 35-54 lata. Najliczniejsza grupa respondentów miała wykształcenie średnie. Prawie 1/3 analizowanych gospodarstw domowych to gospodarstwa czteroosobowe. Nieco mniej (28%) stanowiły rodziny wieloosobowe (powyżej czterech osób). Głównym źródłem dochodów była praca najemna (70%). Gospodarstwa domowe rolników stanowiły prawie 16%, natomiast rencistów/emerytów 8% badanej populacji. Miesięczny dochód netto w przeliczeniu na osobę w gospodarstwie domowym w przypadku połowy respondentów mieścił się w przedziale 1001-1500 PLN. Większość badanych oceniała swoją sytuację materialną jako raczej dobrą.

Ocenie poddano subiektywny oraz rzeczywisty stan wiedzy finansowej. Oceny rzeczywistego poziomu wiedzy finansowej dokonano na podstawie testu składającego się z 12 pytań dotyczących znajomości podstawowych pojęć i produktów finansowych. Przeciętna liczba poprawnych odpowiedzi w teście to 6 wskazań. Najczęściej zaznaczano 8 prawidłowych odpowiedzi (18,6% badanej populacji). Prawie

⁹ M. Iwonicz-Drozdowska, *Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych. Raport z badań*, SGH, Warszawa 2009, s. 9.

6% respondentów nie podało żadnej prawidłowej odpowiedzi, natomiast tylko 1 osoba rozwiązała test bezbłędnie. W celu przeprowadzenia weryfikacji testem χ^2 (minimalna liczba obserwacji w komórkach analizowanych tablic powinna wynosić 8) i określenia czynników determinujących uzyskane odpowiedzi zgrupowano w trzy przedziały: niski poziom wiedzy finansowej, średni i wysoki. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, prawie 42% respondentów charakteryzowało się średnim stopniem wiedzy finansowej, co trzeci badany wysokim, natomiast niski stopień wiedzy z zakresu finansów osobistych dotyczył 28% badanej populacji.

Faktyczny poziom wiedzy finansowej jest zdeterminowany wieloma czynnikami, zarówno ekonomicznymi, jak i nieekonomicznymi. Jednym z nich, w grupie determinant o charakterze nieekonomicznym, jest płeć. Wyniki analizy statystycznej sugerują, że ten czynnik istotnie determinuje poziom wiedzy finansowej ($\chi^2 = 11,41$, $df = 2$). Kobiety charakteryzowały się niższym poziomem wiedzy z zakresu finansów. Co trzecia kobieta nie odpowiedziała prawie na żadne pytanie, podczas gdy w grupie mężczyzn tylko co czwarty badany. Prawie 25% kobiet charakteryzowało się wysokim stopniem wiedzy finansowej, 40% zaś średnim. W grupie mężczyzn udział respondentów, którzy uzyskali najwyższy wynik z testu, wynosił niemal 31%. Podobną zależność zaobserwowano w badaniach przeprowadzonych przez Fundację Kronenberga, w których mężczyźni również charakteryzowali się przeciętnie nieco większą wiedzą niż kobiety¹⁰.

Kolejnym czynnikiem różnicującym poziom wiedzy finansowej jest wiek ($\chi^2 = 37,66$, $df = 10$). Respondenci zostali tutaj zakwalifikowani do jednej z 6 grup wiekowych. Zauważono, że wraz ze wzrostem wieku badanych zwiększa się liczba błędnych odpowiedzi. Najniższym poziomem wiedzy cechowały się osoby najstarsze (powyżej 65. roku życia). Najlepiej test rozwiązały osoby w wieku 25-34 lat (prawie 1/3 respondentów z omawianej grupy charakteryzowało się wysokim poziomem wiedzy finansowej). Były to osoby najlepiej wykształcone, aktywne zawodowo, regularnie korzystające z usług finansowych. Należy zwrócić również uwagę, że omawiana grupa respondentów to osoby, które będąc w szkole gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej realizowały w trakcie nauki przedmiot przedsiębiorczość, co na pewno też wpłynęło na wyższy poziom wiedzy finansowej tej grupy badanych.

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, poziom wiedzy finansowej zależy także od wykształcenia respondentów. Im niższy poziom wykształcenia, tym niższy poziom wiedzy finansowej. W grupie respondentów z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym tylko 15% osób cechowało się wysokim poziomem wiedzy finansowej. W przypadku osób legitymujących się wykształceniem zawodowym i średnim, odpowiednio 21,7% i 31,6%. W grupie badanych z wykształceniem wyższym ponad 1/3 osób rozwiązała test bezbłędnie lub wskazała maksymalnie dwie złe odpowiedzi.

Zauważono również, że wysokość dochodu przypadającego na osobę w gospodarstwie domowym respondenta istotnie warunkuje poziom wiedzy finansowej.

¹⁰ *Stan wiedzy finansowej Polaków...*, s. 124.

W gospodarstwach domowych o najniższym dochodzie współczynnik błędnych odpowiedzi jest najwyższy (prawie 47% respondentów). Wraz ze wzrostem dochodu wzrasta również procentowy udział osób charakteryzujących się wyższym poziomem wiedzy finansowej. W badanej grupie gospodarstwa domowe o najniższych dochodach to jednocześnie gospodarstwa osób najniżej wykształconych, dlatego też w tej grupie zaobserwowano najwięcej osób nierozumiejących podstawowych pojęć i zjawisk finansowych. Planowane przez różne podmioty i organizacje działania oświatowe w zakresie edukacji ekonomicznej i planowania budżetu domowego powinny być nakierowane na gospodarstwa domowe o niższej dochodowości, ponieważ ta grupa, częściej niż pozostałe, jest zagrożona ubóstwem. W Polsce skala ubóstwa nie jest jeszcze wysoka, ale problem ten szczególnie dotyczy obszarów wiejskich. Według *Diagnozy Społecznej 2009* ponad 5% osób zamieszkujących tereny niezurbanizowane żyje w niedostatku¹¹.

Kolejnym czynnikiem determinującym poziom wiedzy finansowej jest główne źródło dochodów badanego gospodarstwa domowego. Jak wynika z badań, najniższą wiedzą w zakresie finansów osobistych cechowały się gospodarstwa domowe rencistów i emerytów (48,7% to osoby o niskim poziomie wiedzy), następnie rolników (ponad 1/3). Najlepiej wyedukowane są osoby mające stałe zatrudnienie (niemal co trzeci respondent z tej grupy charakteryzuje się wysokim stopniem wiedzy finansowej). Należą do nich osoby młodsze i lepiej wykształcone. Bardzo często stałe zatrudnienie „wymusza” zainteresowanie się niektórymi instrumentami finansowymi (np. zalecenie pracodawcy odnośnie do posiadania przez pracownika ROR-u), co również przekłada się na stan wiedzy finansowej konsumentów.

Istotnym determinantem wiedzy finansowej jest również podregion zamieszkania ($\chi^2 = 196,61$, $df = 6$). W badaniach analizowano podregiony województwa małopolskiego wg GUS¹². Najwyższym poziomem wiedzy cechowały się osoby z podregionu krakowskiego. Ponad połowa badanych uzyskała najwyższy wynik w teście. W podregionie nowosądeckim osoby o wysokim poziomie wiedzy finansowej stanowiły niemal 52% badanej populacji. Najniższym poziomem wiedzy finansowej cechowali się mieszkańcy podregionu oświęcimskiego i tarnowskiego, tylko co dwudziesty respondent charakteryzował się wysokim poziomem wiedzy finansowej. Jedną z przyczyn, która bezpośrednio wpłynęła na otrzymane wyniki, stanowi gorsza infrastruktura finansowa w porównaniu z pozostałymi obszarami. W podregionie krakowskim ponad 40% respondentów wskazało, że w miejscowości ich zamieszkania funkcjonuje bank spółdzielczy, a prawie 9%, że bank komercyjny. Dla porównania w podregionie tarnowskim tylko 20% osób wskazało na bank spółdzielczy i niespełna 1% na bank komercyjny.

Na poziom wiedzy finansowej istotnie wpływa również stopień korzystania z narzędzi finansowych ($\chi^2 = 79,58$, $df = 18$). Osoby aktywne na rynku usług finanso-

¹¹ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza Społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2009, s. 312.

¹² *Rocznik Statystyczny Województw, GUS 2010...*, s. 95.

wych cechują się wyższym poziomem wiedzy finansowej. W grupie respondentów, którzy nie korzystali z żadnego produktu finansowego w 2010 roku, tylko co trzecia osoba charakteryzowała się wysokim poziomem umiejętności finansowych, podczas gdy w grupie osób częściej korzystających z usług finansowych, co druga. Otrzymane wyniki są zbieżne z wynikami badań przeprowadzonych przez Fundację Kronenberga¹³. Największą różnicę można było zaobserwować w przypadku stopnia ubankowienia respondentów (osoby posiadające konto osobiste w banku lub SKOK)¹⁴. W grupie osób ubankowionych tylko co trzecia nie poradziła sobie z testem, z kolei w grupie „bez rachunku” – ponad 40% badanej populacji.

W badaniach ocenie poddano również subiektywny poziom wiedzy finansowej. Ponad połowa badanych uważała, że jej stan wiedzy na temat zagadnień finansowych jest przeciętny. Co trzecia osoba, że dobry. Prawie 10% badanych było zdania, że ich wiedza na tematy związane z finansami jest niska, 2%, że nie dysponuje żadną wiedzą z zakresu finansów osobistych. Z kolei ponad 5% respondentów uważało, że ich wiedza jest bardzo duża. Konfrontując wyniki oceny subiektywnej z faktycznym poziomem wiedzy, można stwierdzić, że większość badanych realnie ocenia swoją wiedzę i umiejętności finansowe. Respondenci, którzy uzyskali gorsze wyniki z testu, zadeklarowali również zły lub bardzo zły w ich odczuciu poziom wiedzy. Choć prawie 30% respondentów z omawianej grupy uzyskało bardzo dobry wynik w teście. Być może są to osoby, które poszukują zaawansowanej wiedzy w zakresie wykorzystania poszczególnych instrumentów finansowych. W grupie badanych, którzy swój poziom wiedzy określili jako dobry, stwierdzono najmniejszą liczbę błędnych odpowiedzi. W przeciwieństwie do osób, które bardzo wysoko oceniają swoją wiedzę finansową, a spośród których co piąty badany wykazał się niskim rzeczywistym poziomem wiedzy finansowej.

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, tylko 30% respondentów odczuwa potrzebę edukacji finansowej. Pozostali respondenci uważają swój poziom wiedzy za wystarczający (38%) lub nie mają zdania na ten temat (32%). Osoby chcące uzupełnić lub rozszerzyć wiedzę na tematy związane z finansami osobistymi to respondenci najmłodszy (prawie co trzeci badany w grupie wiekowej do 34 lat), osoby z wykształceniem wyższym (40,2%), a także respondenci, którzy uzyskali najwyższy wynik z testu (36%). Prawdopodobnie w przypadku tej grupy osób istnieje zapotrzebowanie na bardziej zaawansowaną wiedzę finansową.

Konieczność edukacji finansowej¹⁵ respondenci najbardziej odczuwają w zakresie poznania sposobów oszczędzania i inwestowania pieniężnego, które umożliwią konsumentowi osiągnięcie dochodu wyższego niż z tradycyjnej lokaty (prawie 40% re-

¹³ *Stan wiedzy finansowej Polaków...*, s. 120.

¹⁴ Wskaźnik ubankowienia przyjęto za T. Koźlińskim. *Porównanie wyników badań ubankowienia Polaków przeprowadzonych przez NBP w 2006 i 2009 r.*, NBP, Departament Systemu Płatniczego, Warszawa 2009, s. 4.

¹⁵ Wybór wielokrotny, $N = 301$ (osoby, które odczuwają potrzebę edukacji finansowej), 575 wskazań.

spondentów i 55% osób cechujących się najwyższym poziomem wiedzy finansowej). Co trzeci respondent wskazał na zagadnienia związane z racjonalnym planowaniem budżetu domowego. Zainteresowanie tą tematyką było jednakowe w każdej grupie wyodrębnionej na podstawie poziomu posiadanej wiedzy finansowej. Ponad 29% osób chętnie poszerzyłoby swoją wiedzę w zakresie odpowiedniego zabezpieczenia się na okres emerytury. W przypadku tej cechy można zaobserwować już zróżnicowanie ze względu na poziom wiedzy finansowej ($\chi^2 = 12,53$, $df = 2$). Osoby charakteryzujące się najwyższym poziomem wiedzy wykazywały największe zainteresowanie problematyką przyszłej emerytury. Wraz z obniżeniem się poziomu wiedzy finansowej, zaobserwowano mniejsze zainteresowanie respondentów tym tematem. Co czwarty badany wskazał problematykę związaną z podatkami, co piąty – z usługami ubezpieczeniowymi. Nieco ponad 16% respondentów interesowało się rozszerzeniem wiedzy w zakresie kredytowania. Natomiast co dziesiąty badany nie potrafił wskazać obszaru z zakresu finansów osobistych, w którym chciałby pogłębić wiedzę.

Preferowanymi źródłami wiedzy na tematy związane z finansami osobistymi¹⁶ są Internet (ponad 35% wskazań), programy telewizyjne (27,4%) oraz prasa codzienna i magazyny (niemal 24%). Zaobserwowano, że wybór Internetu jako źródła wiedzy zależy od poziomu wiedzy finansowej ($\chi^2 = 12,58$, $df = 2$). Jak wynika z danych, co drugi respondent z grupy o najwyższym poziomie wybierał ten kanał informacji, podczas gdy w grupie osób o najniższym poziomie wiedzy był to kanał odpowiedni tylko dla 1/5 respondentów. Ważnym czynnikiem okazał się tutaj wiek badanych: w grupie 1 (niski poziom wiedzy finansowej) znaczny udział mają osoby starsze, które cechuje niższy stopień korzystania z Internetu i bardzo często brak umiejętności obsługi PC. Znaczącym źródłem wiedzy byłyby również informacje i materiały oferowane przez NBP, kursy, a także radio. Najmniej popularnym źródłem wiedzy okazały się książki, a także informacje i materiały instytucji finansowych.

5. Podsumowanie

Dynamiczny rozwój rynku finansowego w Polsce, nowoczesne produkty finansowe, innowacyjne kanały ich dystrybucji – wszystko to powoduje, że kompetencje z zakresu finansów osobistych są jedną z ważniejszych umiejętności współczesnego obywatela. Racjonalne gospodarowanie środkami finansowymi przez gospodarstwa domowe pozwala na lepsze zaplanowanie przyszłości finansowej jego członków (np. okresy emerytury), ograniczenie problemu nadmiernego zadłużenia, konsumpcji, a także bankructw gospodarstw domowych.

W przeprowadzonych badaniach określono subiektywny i obiektywny poziom wiedzy finansowej. Na podstawie analizy można stwierdzić, że poziom rzeczywistej wiedzy finansowej mieszkańców obszarów wiejskich nie jest wysoki. Respondenci

¹⁶ Wybór wielokrotny, $N = 301$ (osoby, które odczuwają potrzebę edukacji finansowej), 635 wskazań.

przeciętnie udzielali 6 poprawnych odpowiedzi, prawie 2/3 badanych nie potrafiło odpowiedzieć na więcej niż 5 pytań, natomiast ponad 5% nie podało żadnej poprawnej odpowiedzi. Porównując wyniki oceny rzeczywistego i subiektywnego poziomu wiedzy finansowej (odczucie respondenta), można stwierdzić, że większość osób realnie ocenia swoją wiedzę i umiejętności finansowe.

Zrealizowane badania wśród mieszkańców obszarów wiejskich w Małopolsce umożliwiły identyfikację czynników warunkujących i różnicujących poziom wiedzy i umiejętności finansowych tej grupy gospodarstw domowych.

Czynnikami determinującymi poziom wiedzy finansowej były płeć, wiek, wykształcenie, podregion zamieszkania, wysokość dochodu na osobę w gospodarstwie domowym, główne źródło dochodu oraz stopień korzystania z narzędzi finansowych. Wyższym poziomem wiedzy cechowali się mężczyźni, osoby w wieku od 25 do 34 lat, wykształcone, gospodarstwa domowe o wyższym przeciętnym dochodzie na osobę w rodzinie, osoby mające stałe zatrudnienie oraz respondenci, którzy cechowali się wyższym poziomem aktywności na rynku finansowym. Natomiast gorszą wiedzę w zakresie finansów miały kobiety, osoby najstarsze, gorzej wykształcone, gospodarstwa domowe o niższej dochodowości, rodziny rencistów i emerytów, a także osoby o niższym stopniu korzystania z narzędzi finansowych. To właśnie do tej grupy osób powinny być skierowane odpowiednie kampanie edukacji finansowej.

Pomimo niskiego poziomu wiedzy finansowej tylko co trzecia osoba jest zainteresowana pogłębieniem wiedzy z tego zakresu. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, potrzeba edukacji dotyczy głównie różnych sposobów oszczędzania i inwestowania, racjonalnego zarządzania budżetem domowym i planowania emerytury. Największe zainteresowanie uzupełnieniem wiedzy z zakresu finansów osobistych zauważono w grupie respondentów najmłodszych, ale również w pozostałych grupach są osoby, które wykazują zainteresowanie problematyką finansów osobistych, dlatego zgodnie z zaleceniami Komisji Europejskiej przy opracowywaniu modelu edukacji finansowej obywateli należy zwrócić uwagę na fakt, że wiedza na temat finansów osobistych powinna być dostępna na każdym etapie życia obywatela.

W projektowanych działaniach edukacyjnych należy zwrócić również uwagę na preferencje gospodarstw domowych w zakresie źródeł wiedzy finansowej. W badanej grupie najskuteczniejszym kanałem prowadzenia działań edukacyjnych okazał się Internet, z wyjątkiem osób starszych, które wskazywały go najrzadziej. W stosunku do tej części populacji powinno się wykorzystywać inne nośniki. Skutecznym sposobem prowadzenia działań edukacyjnych będą także programy telewizyjne i prasa.

Literatura

- Czapiński J., Panek T. (red.), *Diagnoza Społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2009.
- Iwonicz-Drozdowska M., *Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych. Raport z badań*, SGH, Warszawa 2009.

- Koźliński T., *Porównanie wyników badań ubankowienia Polaków przeprowadzonych przez NBP w 2006 i 2009 r.*, NBP, Departament Systemu Płatniczego, Warszawa 2009.
- O'Connell A., *Measuring the Effectiveness of Financial Education*, www.retirement.org.nz.
- Rocznik Statystyczny Województw, GUS 2010, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2010.
- Samy M., Tawfik H., Huang R., Nagar A., *Financial Literacy of Youth. A Sensitivity Analysis of the Determinants*, „International Journal of Economic Science and Applied Research” 2008, nr 1.
- Stan wiedzy finansowej Polaków. Raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, Dom Badawczy Maison, Warszawa 2009.
- Świecka B., *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny – skutki – przeciwdziałanie*, Difin, Warszawa 2009.
- www.edunews.pl

KNOWLEDGE AND FINANCIAL SKILLS OF RURAL DWELLERS (ON THE EXAMPLE OF MAŁOPOLSKA REGION)

Summary: The paper aims to analyse the actual and subjective state of financial knowledge of rural households in Małopolska region and also identifies factors determining the level of financial knowledge. As it has been demonstrated by the conducted analysis the level of actual financial knowledge of rural dwellers is not high. The significant determinants of the level of financial knowledge were the gender, age, education, subregion of the place of residence, income and its main source and activity in the financial services market. The higher level of financial knowledge characterized men, persons aged between 25 and 34, possessing higher education, persons having permanent jobs and also the respondents with the higher level of activity in the financial services market.